

12. Екологічний менеджмент: навч. посіб. / [за ред. В.Ф. Семенова] – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 320 с.
13. Єршова Н.Ю. Обґрунтування деяких підходів до аналізу і оцінки власного капіталу підприємства як фактору його фінансової стійкості / Н.Ю. Єршова // Управління економікою. – 2012. – № 3. – С. 48-58.
14. Пілецька С.Т. «Теоретико-методологічний підхід до формування локальних механізмів антикризового управління економічною стійкістю підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.in.ua/pdf/>

УДК 336.14

Мартинова Л.Б.,

доктор економічних наук, доцент

Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Маршук Л.М.,

кандидат економічних наук, старший викладач

Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НАПОВНЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджено досвід зарубіжних країн у сфері наповненості місцевих бюджетів в умовах децентралізації. Визначено, що у економічно розвинутих країнах саме місцеві бюджети відповідальні за розвиток країни на регіональному рівні, виконання програм соціального характеру та впровадження програм подолання економічної кризи. Тому, базуючись на вивчені світового досвіду управління місцевими бюджетами, в Україні необхідно збільшувати фінансову самостійність органів місцевого самоврядування. Доведено, що лише за умови надання органам місцевого самоврядування фінансової незалежності та можливості самостійно приймати рішення в бюджетній сфері можливо підвищити відповідальність органів місцевої влади в питаннях розвитку регіонів.

Проаналізовано структуру доходів місцевих бюджетів у зарубіжних країнах, визначено, що основу доходів місцевих бюджетів становить прибутковий податок, місцеві органи влади не встановлюють ставки податку, а одержують фіксований відсоток від загального обсягу надходжень.

Доведено, що формування та використання доходів місцевих бюджетів має здійснюватись на основі реструктуризації доходів.

Ключові слова: децентралізація, бюджетна система, доходи місцевих бюджетів, місцеві бюджети, об'єднання територіальних громад.

Taking into account the modern tendencies of integration of Ukraine problems which are related to providing of macroeconomic stability acquire in European space of the special attention. In the conditions of unstable economic and political situation problematika of the financial providing of organs of local self-government aktualizuet'sya in a country. In a context marked local budgets come forward the important element of the system of government control of economy. It is observed on the modern stage of economic development of Ukraine.

Taking into account circumstance that local budgets are the ponderable factor of the economy growing, the basic problems of their functioning is forming of sufficient capital base which needs perfection of the resource providing of local and economic development on the basis of study of foreign experience.

The experience of foreign countries in the field of fullness of local budgets under conditions of decentralization is researched. It is determined that in economically developed countries, local budgets are responsible for the development of the country at the regional level, implementation of programs of a social nature and implementation of programs to overcome the economic crisis. Therefore, based on the world-known experience of managing local budgets, in Ukraine it is necessary to increase the financial autonomy of local self-government bodies. It is proved that only

Регіональна бізнес-економіка та управління, 2019, № 2 (62)

if local governments are given financial independence and the ability to make their own decisions in the budget sphere may increase the responsibility of local authorities in the development of regions.

The structure of local budget revenues in foreign countries is analyzed, it is determined that the basis of local budget revenues is the income tax, local governments do not set tax rates, but receive a fixed percentage of the total revenues.

Certainly, that by a foreign country/pl on implementation of own plenary power the organs of local self-government are legislatively envisage sources forming of profits, that is not taken into account at determination of interbudgetary, three groups of types of tax profits of local budgets of Europe are considered in particular. Investigational, that major at local level are property taxes in the profits of organs of local self-government of foreign countries.

Key words: decentralization, budget system, local budget revenues, local budgets, territorial communities.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема державного управління бюджетними відносинами в країні має науковий і практичний інтерес, крім того набуває все більшої актуальності в умовах відсутності достатньої дохідної бази місцевих бюджетів України. Узагальнення наукових досліджень, теоретичного та практичного досвіду в сфері державного управління місцевими бюджетами надасть можливість виділити основні напрями підвищення ролі місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку регіонів. Лише за таких умов територіальні громади із дотаційних здатні перетворитися на самостійні суб'єкти, які спроможні за рахунок власних коштів розв'язувати будь-які соціально-економічні проблеми в регіоні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язанням окреслених проблем перемалися у своїх працях такі вітчизняні науковці, як К.М. Бліщук, Л.М. Зайцева, О.П. Кириленко, В.І. Кравченко, О.Я. Лялик, І.О. Луїна, В.М. Опарін, Н.А. Ширкевич, О.О. Чечуліна, С.І. Юрій та ін.

Формулювання мети статті. В умовах реформування економіки в Україні, виникла необхідність у дослідженні міжнародного досвіду у сфері наповненості місцевих бюджетів в умовах децентралізації та можливості його адаптації в Україні.

На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в дослідженні міжнародного досвіду наповнення місцевих бюджетів та можливості його впровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвинені країни світу вже давно підтримують тренди децентралізації владних та фінансових повноважень, що дозволяє укріпити роль органів місцевого самоврядування в управлінні місцевими бюджетами з метою їх нарощування та відновлення. До цього питання прикута увага усіх міжнародних фінансових організацій, органів державного та регіонального управління.

Важливою складовою становлення національної фінансової системи є зміцнення інституту місцевого самоврядування та його фінансової основи – місцевих бюджетів. Свідченням цьому є сучасна адміністративно-територіальна реформа місцевого самоврядування і адміністративно-територіального поділу, яка, починаючи з 2015 року, проводиться в Україні і базується на двох важливих складових – визначення нової територіальної основи місцевого самоврядування (зміна адміністративно-територіального

устрою), передача повноважень та ресурсів на місцевий рівень, щоб більше повноважень мали ті органи, які ближче до людей (децентралізація).

В унітарних державах (Франція, Швеція, Японія та ін.) децентралізація втілюється шляхом встановлення кількох адміністративних рівнів: у Швеції таких рівнів три – держава, ленди, комуни; у Франції – чотири – держава, регіони, департаменти, комуни [4, с. 196]. Децентралізація в унітарній державі відображає спосіб розподілу функцій та повноважень між центральними та місцевими органами державної влади переважно по лінії виконавчої влади, хоча не виключається децентралізація окремих повноважень по здійсненню законодавчої функції. Децентралізація у федеративних державах відображає спосіб розподілу функцій і повноважень щодо здійснення державної влади спочатку між відповідними федеральними органами та органами суб'єктів федерації по лінії законодавчої, виконавчої та судової влади, а потім між органами суб'єктів федерації і місцевими органами публічної влади. При цьому як федеральні органи, так і органи суб'єктів федерації здійснюють єдину владу.

У деяких країнах Європи місцеві бюджети при формуванні своїх поточних доходів вирішальною мірою залежать від трансфертів із бюджету центральної адміністрації. Це – Італія, Ірландія, Португалія. Тут трансферти становлять відповідно від 80% до 60% поточних доходів. Також до таких країн відносять: Румунію – 79 %, Болгарію – 78 %, Угорщину – 66 %, Латвію – 68 %, Словенію – 67 %, Велику Британію – 77 %, Нідерланди – 60 %. Така централізація бюджетних ресурсів є негативним явищем, оскільки фінансова залежність місцевих органів влади від центру зменшує потенційні можливості економічного розвитку регіонів. В окремих країнах трансферти формують незначну частину доходів місцевих бюджетів: у Швеції – 19 %, Данії – 24 %, Франції – 25 %, Австрії – 35 %. Закордоном поділ фіскально-економічних повноважень між центральними органами державної влади і управління й місцевим самоврядування є законодавчо закріплений та значною мірою зумовлює чинну структуру доходів місцевих бюджетів [5].

Провідна роль у формуванні доходів бюджетних систем зарубіжних країн належить податкам. Вони використовуються державою як визначальний інструмент перерозподілу національного доходу і є основою дохідної бази в таких ланках фінансової системи, як державний бюджет і місцеві фінанси, а також як спеціальні урядові фонди. Центральні органи держави користуються найважливішими із загальнонаціональних міркувань податками, а за місцевою владою (муніципалітетами) закріплені менш значні податки, які водночас визначальні для формування місцевих бюджетів [1, с. 8].

У більшості країн, де основу доходів місцевих бюджетів становить прибутковий податок, місцеві органи влади не встановлюють ставки податку, а одержують фіксований відсоток від загального обсягу надходжень. Високий обсяг надходжень прибуткового податку в країнах Північної Європи пояснюється високим рівнем доходів населення.

Проте структура доходів бюджетів місцевого самоврядування в розрізі різних країн (табл. 1) відрізняється і тому неможливо виокремити сталі структурні співвідношення з найбільш дохідними джерелами місцевих бюджетів – податковими надходженнями.

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів у зарубіжних країнах [5]

Країна	Податкові надходження				Неподаткові надходження	Доходи від капіталу	Гранти
	всього податкових надходжень у місцеві бюджети, у т.ч.	доходи, прибуток, з/п	майно	товари та послуги			
США	39,3	2,4	28,9	8,1	23	0,1	37,6
Австралія	59,9	22,8	4,9	19,3	18,8	1,6	19,7
Великобританія	13,7		13,6		12,9	2,8	70,6
Данія	46,7	43,3	3,3		8	0,8	44,5
Іспанія	50,1	9,8	15,1	22,2	13	2,2	34,7
Італія	38				11,6	1,6	48,8
Німеччина	39,9				20,9	4,6	34,6
Норвегія	44,3	39,8	4,2	0,3	17,4	0,7	37,6
Фінляндія	46,6				30,2	2	21,2
Франція	47,2	7,2	16,8	5,1	18,1	0,5	34,2
Швеція	70,1	70,1			10,5	0,3	19,1

Зауважимо, що закордоном на виконання власних повноважень органами місцевого самоврядування законодавчо передбачено джерела формування доходів, які не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів.

До таких доходів належать: прями реальні податки: на рухоме і нерухоме майно, землю, з власників транспортних засобів, промисловий, екологічний; прями податки на доходи фізичних осіб, прибуток підприємств, із спадщини і дарувань; непрями податки на: роздрібний продаж, споживання електроенергії, газу; місцеві акцизи на бензин, тютюн, спиртні напої, збори і мита за: прибирання сміття і його вивіз, будівництво службових будинків, паркування автотранспорту, користування спортивними і оздоровчими закладами та установами культури, полювання і риболовлю, послуги цвинтарів, із власників собак, відкриття ресторанів та готелів. Групи податкових надходжень місцевих бюджетів країн Європи представлені на рис. 1.

Рис. 1. Три групи видів податкових доходів місцевих бюджетів Європи [5, с. 2].

Найважливішими на місцевому рівні є насамперед податки на нерухоме майно юридичних і фізичних осіб й на землю із групи прямих реальних податків. Трохи рідше сплачують місцеві непрями податки (у вигляді акцизів і податків на продаж). Утім, сьогодні майнові податки (табл. 2) є введені практично у всіх країнах з розвинутою ринковою економікою.

Таблиця 2

Майнові податки в доходах органів місцевого самоврядування зарубіжних країн [5]

Країна	Частка у власних доходах органів місцевого самоврядування	Частка у податкових надходженнях органів місцевого самоврядування
США	46,2	73,4
Австралія	6,2	8,3
Великобританія	45,9	99,2
Іспанія	23,1	30,2
Німеччина	9,5	20,9
Норвегія	6,7	9,4
Франція	25,6	35,7

Як показують дані табл. 2, майнові податки займають провідне місце у доходах місцевих бюджетів багатьох країн. За даними табл. 2, у Великобританії майже всі податкові надходження місцевого самоврядування формуються за рахунок податку на майно, що зазвичай не характерно для європейських країн. Істотну роль відіграють податки на майно у фінансуванні місцевих програм і в США – понад 45 % власних доходів бюджетів місцевого самоврядування або більше 70 % податкових надходжень місцевих бюджетів; в Іспанії – більше 20 % власних доходів або 30 % податкових надходжень місцевих бюджетів; у Франції – більше 25 % власних доходів або 35 % податкових надходжень до місцевих бюджетів.

Як уже згадувалось, доволі поширеними у світовій практиці місцевого оподаткування є місцеві збори. Однак у формуванні доходів місцевих бюджетів зарубіжних країн беруть

також участь неподаткові доходи у вигляді: штрафів та обов'язкових зборів, доходів від використання майна, що перебуває у власності місцевого самоврядування, орендної плати, коштів від продажу об'єктів муніципальної власності, коштів, залучених через розміщення муніципальних позик.

Потрібно звернути увагу на те, що склад і структура неподаткових надходжень визначаються й національними особливостями. Так, у США, Великобританії, Швеції серед неподаткових доходів домінують доходи від власності та підприємницької діяльності; у Франції, Німеччині, Данії значне місце відводиться комунальному кредиту. Протистояння державній політиці підвищення податків спричинило зростання надходжень від надання платних послуг: у Норвегії – це послуги водопостачання, каналізації, утримання дітей у дитячих садках; у США – водопостачання, каналізації, прибирання сміття; у Швеції – використання відходів, водо- та енергопостачання; в Італії – місцеві ліцензійні збори, шкільний збір тощо.

Бюджетні надходження у вигляді грантів (у зарубіжній бюджетній практиці під ними розуміють надходження коштів з інших, як правило вищих, рівнів бюджетної системи) змінюється в межах 25-50 % сукупних доходів, окрім Великобританії, де вони значно перевищують зазначені розміри. Збільшення грантів у доходах місцевих бюджетів є наслідком загального розповсюдження принципу субсидіарності в Європі й світі.

Українська концепція реформи децентралізації за формою дуже схожа з польською. Базовою одиницею там є гміна – місто, містечко чи кілька сіл, аналогом нашого району є повіт. Великі міста такі як Варшава привіюються у правах з повітом і окремі райони в таких містах є окремими гмінами. Повіти об'єднані в воєводства. Більшість коштів, зібраних на території гміни у вигляді місцевих податків (податок на нерухомість, земельний та екологічний збори), там і залишаються. Держава мало бере, але і дає зовсім небагато: принцип «не віддавати, а отримувати» тут не працює. Самостійність гміни виходить дуже значна: 20% бюджету – це власні доходи, 30% – надходження від податку на доходи фізичних осіб, 35% – дотації і 15% – субвенції.

Але це не означає, що громади цілком утримують себе самі, оскільки дуже важливим фактором залишаються субвенції з бюджету ЄС. Наприклад, в 2014 р. в бюджеті Варшави було заплановано 13 млрд. злотих доходу, з цієї суми 2 млрд. злотих – субвенції від ЄС. За гроші від єврофондів всі адміністративні одиниці створюють транспортну та соціальну інфраструктуру в країні [1, с. 5].

Система місцевих бюджетів в Україні характеризується слабкістю та хронічним дефіцитом, що зумовлено тим, що передані до місцевих органів влади функції неможливо самостійно реалізувати через обмеженість їхньої фінансової бази. З кожним роком скорочується частка доходів місцевих бюджетів у структурі доходів зведеного бюджету України, відповідно частка доходів державного бюджету постійно збільшується. Це свідчить, що місцеві бюджети не є фінансово самодостатніми.

Висновки. Слід зазначити, що сьогодні фінансова база місцевих бюджетів є недостатньою не тільки внаслідок того, що питома вага власних доходів бюджетів складає досить малу частку, а й тому, що у видатках місцевих бюджетів найбільшу частку мають видатки на захищені статті. Відповідно коштів на розвиток житлово-комунального господарства, місцевої інфраструктури майже не залишається [2].

Взявши до уваги досвід зарубіжних країн в Україні, доцільно буде провести реструктуризацію доходів у таких напрямках:

- здійснити поетапний перехід до спільного використання різними ланками бюджетної системи податків зі широкою базою оподаткування (податку на додану вартість і податку на прибуток підприємств) на основі встановлення законодавством нормативів розщеплення податкових платежів;

- удосконалити порядок нарахування й сплати основного податкового джерела місцевих бюджетів – податку з доходів фізичних осіб шляхом оптимізації бази оподаткування, раціоналізації системи пільг, насамперед податкових соціальних пільг, зарахування податкових сум до бюджетів територіальних громад за місцем знаходження платника, а не податкового агента;

- активізувати роль податкових надходжень ресурсно-майнової групи, що передбачає запровадження на зразок розвинених країн податку на нерухоме майно фізичних осіб, податків на капітал (багатство);

- посилити роль власних доходів шляхом вирішення проблем місцевого оподаткування;

- вирішити проблеми місцевого оподаткування в Україні через розширення переліку місцевих податків у контексті реалізації місцевих програм у галузі соціального захисту й зайнятості населення, охорони довкілля, раціонального використання природних багатств, регулювання кількісних параметрів споживання підакцизних товарів;

- забезпечити фінансову стійкість, самокупність і самофінансування інститутів комунальної власності, що надають низку житлових, комунальних, транспортних послуг, шляхом запровадження ринкових відносин у комунальному секторі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрущенко В.Л. Міжбюджетні відносини в Україні і міжнародний досвід. Економіка, право. Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії, 2013. Вип. 2. С. 5-10.
2. Бойко Є.О., Сапонько Є.В. Можливості застосування зарубіжного досвіду формування місцевих бюджетів в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаїв, 2014. Випуск 2. с. 163-167.
3. Бондарук Т.Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні. 36. наук. праць Нац. ун-ту держ. податкової служби України. Ірпінь, 2011. № 1. С. 56-66.
4. Бориславська О.М., Заверуха А.М. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Центр політико-правових реформ. К., 2012. 212 с.
5. Булій Н.О. Особливості формування та використання коштів місцевих бюджетів України у контексті досвіду зарубіжних країн URL: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2013/Economics/3_135831.doc.htm.
6. Державне фінансування громадських організацій: зарубіжний досвід та рекомендації щодо впровадження в Україні: аналітична записка URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/811/>.
7. Панасюк Л.В. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів місцевих органів влади з урахуванням світового досвіду. Економіка та держава. 2011. № 1. С. 46-50.